

УДК 159.922.26:159.929-053.67
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-4-8>

УРБАНІСТИЧНИЙ ФАКТОР ІНТЕРНЕТ-АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Плохих Віктор Володимирович,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

plokhikh_v@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Дорош Алла Василівна,
магістр

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

alhadorosh@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7201-5541>

Мета. Емпіричне встановлення впливу фактору урбанізації на особистісні властивості й перспективне самовизначення у старшокласників, схильних до інтернет-адиктивної поведінки, в сучасному інформаційному суспільстві.

Методи. В емпіричному дослідженні взяли участь 70 учнів 10–11 класів середніх загальноосвітніх шкіл, серед яких 37 осіб із сільської місцевості та 33 особи з міста. Теоретичним підґрунтям дослідження були положення відносницької концепції Ж. Нюттена. Використано такі методики: методика К. Янг; шкала інтернет-залежності А. Жичкіної; методика Ф. Зімбардо (ЗРПІ). Застосовувався кореляційний аналіз за Спірменом та критерій У Манна-Уїтні.

Результати. Статистично доведено, що виразність інтернет-адиктивної поведінки у міських старшокласників порівняно із сільськими суттєво вища ($U=84,5$; $p<0,001$ та $U=275,0$; $p<0,001$). Для всієї групи був встановлений тісний зв'язок виразності інтернет-адиктивної поведінки з такими складниками часової перспективи: негативне минуле (за К. Янг: $r=-0,373$; $p=0,001$); позитивне минуле (за А. Жичкіною: $r=-0,240$; $p=0,045$); майбутнє (за А. Жичкіною: $r=-0,346$; $p=0,003$); теперішнє гедоністичне (за К. Янг: $r=0,317$; $p=0,008$). Визначено, що міські старшокласники порівняно із сільськими більше зорієнтовані на гедоністичне теперішнє ($U=399,5$; $p=0,013$) і менше на негативне минуле ($U=222,50$; $p<0,001$) та майбутнє ($U=441,50$; $p=0,046$). Встановлено, що в міських учнів порівняно із сільськими більш виразна невротичність ($U=353,0$; $p=0,002$), депресивність ($U=330,0$; $p=0,001$), реактивна агресивність ($U=309,0$; $p<0,001$), емоційна лабільність ($U=315,0$; $p<0,001$). Для всієї групи визначено прямий зв'язок виразності інтернет-адиктивної поведінки зі спонтанною агресивністю (за Янг: $r=0,363$; $p=0,003$).

Висновки. У міських старшокласників порівняно із сільськими інтернет-адиктивна поведінка виразна більше. Стверджується, що обмежувачем розвитку захоплення Інтернетом для сільських учнів є значна фізична активність, тісний зв'язок із природним оточенням, зайнятість життєво важливою господарською діяльністю. Міські старшокласники насамперед зосереджені на внутрішньоособистісних процесах; сільські школярі більше обернені до взаємодії з оточенням, що знижує ризик інтернет-адиктивного ураження. Самовизначення сільських старшокласників більше спирається на досвід минулого та зорієнтоване на майбутнє, і це суперечить формуванню інтернет-адиктивної поведінки. Міські старшокласники більше налаштовані на гедоністичне теперішнє, що є притаманним інтернет-адикції.

Ключові слова: часова перспектива, самовизначення, особистісні властивості, природна реальність, віртуальна реальність, спосіб життя.

URBAN FACTOR OF INTERNET ADDICTIVE BEHAVIOR OF UPPER-FORM PUPILS

Plokhikh Victor Volodymyrovych,

Doctor of Psychology,
Professor at the Department of General Psychology
V.N. Karazin Kharkiv National University

plokhikh_v@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Dorosh Alla Vasylivna,
Master

South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

alhadorosh@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7201-5541>

Task. Empirical establishment of the influence of the urbanization factor on personal characteristics and perspective self-determination in upper-form pupils prone to Internet addictive behavior in the modern information society.

Methods. The empirical study involved 70 pupils of 10-11 forms of secondary general education schools, including 37 pupils from rural areas and 33 pupils from urban areas. The theoretical basis of the study were the provisions of the relative concept of J. Newton. The following methods were used: K. Young method; A. Zhychkina Internet addiction scale; F. Zimbardo method (ZPTI). Spearman correlation analysis and Mann-Whitney U test.

Results. It is statistically proven that the severity of Internet addictive behavior in urban upper-form pupils, compared with rural ones, is significantly higher ($U=84,5$; $p<0,001$ and $U=275,0$; $p<0,001$). For the whole group, a close connection was established between the expressiveness of Internet addictive behavior and the following components of the time perspective: negative past (under K. Young: $r=-0,373$; $p=0,001$); positive past (under A. Zhychkina: $r=-0,240$; $p=0,045$); future (under A. Zhychkina: $r=-0,346$; $p=0,003$); hedonistic present (under K. Young: $r=0,317$; $p=0,008$). It was determined that urban upper-form pupils, compared to rural ones, are more focused on the hedonistic present ($U=399,5$; $p=0,013$) and less on the negative past ($U=222,50$; $p<0,001$) and future ($U=441,50$; $p=0,046$). It was found that urban pupils, compared with rural, have a more pronounced neuroticism ($U=353,0$; $p=0,002$), depression ($U=330,0$; $p=0,001$), reactive aggression ($U=309,0$; $p<0,001$), emotional lability ($U=315,0$; $p<0,001$). For the whole group, a direct relationship between the severity of Internet addictive behavior and spontaneous aggression was determined (under K. Young: $r=0,363$; $p=0,003$).

Conclusions. In urban upper-form pupils, compared to rural ones, Internet addictive behavior is more pronounced. It is claimed that the limitation of the development of Internet addiction for rural pupils is significant physical activity, close connection with the natural environment, employment in vital economic activities. Urban upper-form pupils are primarily focused on intrapersonal processes; rural pupils are more inclined to interact with the environment, which reduces the risk of Internet addictive defeat. The self-determination of rural upper-form pupils is more based on the experience of the past and focused on the future, and this contradicts the formation of Internet addictive behavior. Urban upper-form pupils are more attuned to the hedonistic present that is inherent in Internet addiction.

Key words: *time perspective, self-determination, personal qualities, natural reality, virtual reality, way of life.*

Вступ

Характерною ознакою сучасного інформаційного суспільства є виразний зсув акцентів у організації життєдіяльності людини з усталених природних форм взаємодії з оточенням на форми, які передбачають опосередкування організованим інформаційним середовищем. Цьому сприяє практично необмежена доступність відповідних технічних та програмних засобів, різноманітних інформаційних мереж. Сьогодні гостроти означеному питанню надають і карантинні обмеження, зумовлені загрозою захворювань COVID-19 (Chakraborty та ін., 2021; Zhang та ін., 2020). Школярі та студентство під тягарем вимушеної соціальної дери-вації й у намаганні задовольнити природні потреби в спілкуванні часто-густо занадто захоплюються ресурсами мережі Інтернет. Разом із цим накопичений досвід свідчить про те, що необмежене в зусиллях та часі, недоцільне й невідкріплене можливостями самоконтролю заповнення людини інформаційними соціальними мережами й новітніми технологіями сприяє досить швидким деструктивним змінам особистості, виникненню кіберзахворювання, формуванню інтернет-адиктивної поведінки (Плохих та ін., 2021; Войскунский та ін., 2020; Shao та ін., 2018).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Інтернет-адиктивна поведінка розглядається як будь-яка пов'язана з мережею комп'ютерної поведінки людини, що супроводжується порушенням процесів психічної саморегуляції та функцій організму, заважає

осмисленій, продуктивній діяльності, руйнує важливі соціальні контакти, спричиняє значний емоційний стрес (Акімов, 2012; Хін та ін., 2017). Інтернет-адикція сприяє формуванню в особистості виразної гедоністичної установки, й особливо в тому, що стосується отримання найбільшого задоволення від розваг у кіберпросторі, від активності в соціальних мережах, від комп'ютерних ігор, від нав'язливого бажання мандрівок по сайтах та захоплення порносайтами. Виникаюча залежність від інформаційних соціальних мереж, як і будь-яка залежність, у процесі розвитку охоплює, розхитує і руйнує всю особистісну організацію, стає хворобою (Акопов, 2008).

Особливо вразливими до інтернет-адиктивних змін є особи з ще несформованою і нестійкою психічною організацією, з незрілими ціннісними орієнтаціями й переконаннями. У групу ризику в означеному аспекті насамперед входять представники підростаючого покоління. Інформаційні соціальні мережі приваблюють і дуже часто швидко і щільно «захоплюють» юнацтво та підлітків (Mohamed та ін., 2020; Хін та ін., 2017). Молодь, яка недоцільно й неконтрольовано значну кількість часу «занурена» в інформаційний простір Інтернету, ігнорує природні стосунки, обов'язки, вимоги навчання, критичні зміни не тільки в оточенні, а й у власному психічному і фізичному стані. У схильних до інтернет-адиктивної поведінки юнаків та дівчат знижуються розумові здібності щодо осмислення подій, смислового запам'ятовування, визначення життєвих цінностей та

життєвих орієнтирів у перспективі майбутнього (Акімов, 2012; Плохих та ін., 2014). Неконтрольоване використання Інтернету школярами та студентами негативно впливає на їхнє психічне та фізичне здоров'я (Войскунский та ін., 2020; Kuss та ін., 2013; Mohammadkhani та ін., 2017).

Інтернет-адиктивна враженість змінює стиль життя особистості. Разом із щільним долученням до інформаційних соціальних мереж зазвичай збільшується відгороженість людини від природної реальності. В інтернет-адикта змінюються характер, спрямованість, самооцінка, а образ світу стає віртуальним і таким, що в суттєвих аспектах суперечить дійсності (Ільницька, 2017; Коса та ін., 2019). Особливо відчутними й проблемними означені зміни стають на момент необхідного свідомого визначення самостійного життєвого шляху старшокласниками. У цьому аспекті в дослідженні М. Хіп зі співавторами вказується на значну гостроту проблеми інтернет-адиктивної поведінки саме у старших школярів (Хіп та ін., 2017).

Для старшокласників актуальними є потреби в самовизначенні, самоствердженні, визнанні в соціумі. З причини нестійкості й недостатньої сформованості особистісних структур і життєвого досвіду, а також за наявного дефіциту власних беззаперечних досягнень та виправлених помилок, самоствердження старшокласників значною мірою відштовхується від думки соціального оточення. Однак окреме соціальне оточення через засоби масової інформації, рекламу, зразки масової культури в літературі, театрі й кінематографі нав'язує хибні соціальні установки, тиражує спірні та вочевидь деструктивні приклади, встановлює сумнівні критерії життєвого успіху та особистісного благополуччя.

Основними об'єктивними свідченнями досягнень учнів є їхні показники в навчанні. Але в сучасному соціумі під тиском суперечливих і відверто хибних критеріїв успішності цінність навчання нерідко принижується і навіть отримує негативне забарвлення. Як наслідок, налаштовані на примарні орієнтири підлітки та юнацтво, відчуваючи себе дорослими та самостійними, починають змагатися в набутті найбільшого задоволення з мінімальними зусиллями за принципом «сповна жити тут і зараз». Така життєва практика часто-густо призводить до помилок і потрапляння в залежність від обставин і предметної дійсності.

Зазвичай помилки самооцінки та поведінки людини корегуються практикою продуктивної навчальної та трудової діяльності, в міжособистісному спілкуванні. Негативне сприйняття оточенням поглядів, учинків та дій повинне спонукати людину до самозмін, само-

навчання, самовдосконалення. Однак відсутність або суттєва обмеженість природного зворотного зв'язку зумовлює дезорієнтацію особистості в напрямках розвитку, сприяє закріпленню хибних установок, проблемних характерологічних особливостей і звичок, спричиняє викривлення світосприйняття. У сучасних інформаційних соціальних мережах старшокласник у намаганні підвищити свою самооцінку може характеризувати себе бажаними якостями. Надалі, без необхідної соціальної корекції, без самоствердження в навчальній та трудовій діяльності у людини виникає віра в те, що бажане і є дійсним (Акопов, 2008). З такою особистісною трансформацією старшокласник розумово саме і втягується у віртуальну, видуману реальність, тоді як тілесність залишається в природному оточенні. Як наслідок, сприйняття та оцінка школярем зв'язків із зовнішнім середовищем набуває систематичного викривлення.

Особливості природного та соціального оточення можуть сприяти і становленню адекватного світогляду старшокласника, і деструктивному розвитку його особистості. Важливим у цьому плані є вплив на розвиток особистості школярів міських та сільських умов проживання. Тут сповна реалізується відносницька концепція Ж. Нюттена, згідно з якою мотивація, цілі й сама часова перспектива життєдіяльності людини визначається своєрідними зв'язками з оточенням (Нюттен, 2004). Міське та сільське життя розрізняються не тільки місцем проживання, а мають суттєві розбіжності у формах соціальної, економічної та культурної організації (Rajaraman та ін., 2015). Фактор урбанізації визначає формування різних способів життєдіяльності в селі та місті. У цьому контексті деякі штучні умови міського середовища можуть сприяти активному використанню школярами комп'ютерної техніки, соціальних інформаційних мереж, спричиняють підвищену схильність до формування інтернет-адиктивної поведінки.

Дослідження свідчать про те, що інтернет-адикція пов'язана зі зниженням рівня фізичної активності (Акімов, 2012; Акопов, 2008). Міське середовище в цьому аспекті є дуже сприятливим і не виставляє людям жорстких вимог щодо обов'язкової напруженої фізичної праці (Shi та ін., 2006). Навпаки, в сільській місцевості підлітки зазвичай задіяні в роботі по господарству, допомагають батькам. У селі підростає покоління зникає доцільних фізичних навантажень майже з малечку (Glaner, 2005). Сільські діти та підлітки значну частку світлого часу проводять на свіжому повітрі, і це, природно, обмежує використання Інтернету. Для сільських мешканців більша доступність природних місць для відпочинку також сприяє активному спо-

собу життя. Школярі, які проживають у сільській місцевості, в природному середовищі зазвичай набувають більше корисного досвіду виживання порівняно з міськими школярами, навчаються враховувати прогнозовані сезонні зміни, закономірності зростання рослин і тварин. За свідченням М. Еріксона, сільські школярі через стиль життя більше зорієнтовані на організацію перспективи майбутнього, порівняно з ровесниками з міста (Семинар с доктором, 2015). Таким чином, пов'язана з дозвіллям фізична активність і необхідна господарська діяльність виступають для старших школярів із села як природні обмежувачі надмірного захоплення Інтернетом. Разом із цим сільська праця є важкою, копіткою й неперервною. Рутинність сільських буднів на фоні яскравості й різнобарвності фасадних картин із міського життя та Інтернету може пригнічувати і дратувати підлітків та юнацтво, спричиняти негативні психічні стани і бажання пошуку новизни, навіть у сумнівних варіантах.

Для міських старшокласників відсутня необхідність у підтримці господарства з орієнтацією на певні закономірності добових та сезонних змін. Організація життєдіяльності в місті більш стабільна, аніж у селі. У місті більша доступність підключення до мережі Інтернет, легкість доступу до комп'ютерної техніки, всебічно покращені умови для тривалого використання інформаційних соціальних мереж. Разом із цим у середньому знижений рівень фізичної активності школярів у місті певним чином узгоджується з інтернет-адиктивною симптоматикою і тому може сприяти розвитку останньої (Shi та ін., 2006).

Взагалі ж аналіз показує, що для старшокласників принципово важливими є їхня соціальна оцінка й самовизначення в перспективі самостійного майбутнього життя. Однак у сучасних умовах інформаційного суспільства для налаштованих на пошук відповідей на гострі життєві питання підлітків та юнацтва існує підвищена загроза формування інтернет-адиктивної поведінки. Ризик ураження інтернет-адикцією залежить від індивідуальних особливостей старшокласників, їхнього досвіду, розуміння й умов життєдіяльності. Серед останніх значну вагу може мати фактор урбанізації, відповідний для сільського та міського середовища способів або стилів життя.

Метою дослідження є емпіричне встановлення впливу фактору урбанізації на особистісні властивості й перспективне самовизначення у старшокласників, схильних до інтернет-адиктивної поведінки, в сучасному інформаційному суспільстві.

2. Методологія та методи

В емпіричному дослідженні взяли участь 70 учнів 10–11 класів середніх загальноосвітніх шкіл міського та сільського розташування.

Підгрупу 1 сільських старшокласників склали 37 представників Березово-Балківської загальноосвітньої школи Вільшанського району, Кіровоградської області. У підгрупу 2 міських старшокласників увійшло 26 учнів з м. Одеса та 7 учнів з м. Бар Вінницької області, які мешкають у багатоповерхових будівлях.

Емпіричне дослідження будувалося на підставі положень відносницької концепції мотивації, діяльності та побудови часової перспективи життя людини (Нюттен, 2004). Також урахувувалися висновки А.Ю. Акіпова стосовно процесу формування адикції як зсуву мотиву діяльності на засоби отримання насолоди й замикання цілей на гедоністичному теперішньому (Акіпов, 2008).

Досліджуваним підгруп надавалася низка стандартизованих методик. Для визначення рівня сформованості інтернет-адиктивної поведінки старшокласникам було запропоновано відповісти на питання методики К. Янг та шкали інтернет-залежності А. Жичкіної.

Самовизначення в житті можливо розглядати як побудову часової перспективи життєдіяльності. У такій побудові передбачається систематизація людиною значущих та можливих подій у минулому, теперішньому та майбутньому. Теоретичний аналіз засвідчив суттєве значення для самовизначення старшокласників набутого в минулому досвіду, вплив на поточне навчання й розваги інформаційного середовища, необхідність вибору шляху самореалізації в майбутньому. Згідно з таким підходом особливості часової перспективи досліджуваних діагностувалися за методикою Ф. Зімбардо (ZPTI).

Підсилення інтернет-адиктивних проявів у юнаків та підлітків пов'язане зі збільшенням нестабільності психічної організації, з виникненням дезадаптивних станів, закріпленням захисних форм реагування. Особистісні стани та властивості досліджуваних діагностувалися із застосуванням Фрайбургського особистісного опитувальника (FPI, форма B).

Кількісний аналіз даних проводився з використанням статистичного пакета IBM SPSS Statistics 20. Було застосовано кореляційний аналіз (за Спірменом), критерій U Манна – Уїтні.

3. Результати та дискусії

Для підтвердження достовірності отриманих емпіричних даних зіставлялися результати за методиками К. Янг та А. Жичкіної. Кореляційний аналіз засвідчив тісний зв'язок діагностованих за означеними методиками проявів інтернет-адиктивної поведінки в загальній групі досліджуваних ($r=0,649$; $p<0,001$). Невипадковість отриманих результатів було підтверджено. Статистично порівнювалася виразність інтернет-адиктивних проявів у міських та сільських старшокласників,

визначена за методиками К. Янг та А. Жичкіної (табл. 1).

Для всієї групи досліджуваних ($n=70$) визначався статистичний зв'язок показників часової перспективи життєдіяльності з показниками виразності інтернет-адиктивної поведінки. Був установлений тісний обернений зв'язок у таких варіантах спрямованості на складники часової перспективи: негативне минуле (за К. Янг: $r=-0,373$; $p=0,001$ та за А. Жичкіною: $r=-0,223$; $p=0,064$); позитивне минуле (за А. Жичкіною: $r=-0,240$; $p=0,045$); майбутнє (за К. Янг: $r=-0,277$; $p=0,020$ та за А. Жичкіною: $r=-0,346$; $p=0,003$). Визначено прямий тісний зв'язок виразності інтернет-адиктивної поведінки з теперішнім гедоністичним (за К. Янг: $r=0,317$; $p=0,008$ та за А. Жичкіною: $r=0,252$; $p=0,036$).

Статистично порівнювалися показники часової перспективи в міських та сільських старшокласників (табл. 2).

Визначався зв'язок виразності інтернет-адиктивної поведінки з особистісними властивостями досліджуваних усієї групи ($n=70$). Було встановлено прямий зв'язок означеного параметру зі спонтанною агресивністю (за Янг: $r=0,363$; $p=0,003$) та із сором'язливістю (за Янг: $r=0,236$; $p=0,063$ та за Жичкіною: $r=0,285$; $p=0,023$). Зворотним чином інтернет-адиктивна поведінка пов'язана із врівноваженістю (за Янг: $r=-0,285$; $p=0,023$) та з реактивною агресивністю (за Янг: $r=-0,356$; $p=0,004$). За статистичного порівняння проявів особистісних властивостей

та станів старшокласників із міста й села було встановлено значну кількість розбіжностей (табл. 3). У табл. 3 статистичні показники спонтанної агресивності в підгрупах не відрізняються, але в підрахунках застосованого критерію рівень тенденції до відмінностей засвідчує те, що середній ранг для міських старшокласників (39,89) більше, порівняно з рангом сільських (31,58).

Розглядався зв'язок складників часової перспективи самовизначення старшокласників усієї групи ($n=70$) зі сформованими в них особистісними властивостями та станами. Для негативного минулого було встановлено прямий зв'язок з невротичністю ($r=0,415$; $p<0,001$), депресивністю ($r=0,252$; $p=0,035$), подразливістю ($r=0,423$; $p<0,001$), реактивною агресивністю ($r=0,314$; $p=0,008$) та емоційною лабільністю ($r=0,445$; $p<0,001$). Позитивне минуле корелює з реактивною агресивністю ($r=0,252$; $p=0,035$) та екстраверсією ($r=0,328$; $p=0,006$). Теперішнє гедоністичне прямо пов'язане з товариськістю ($r=0,264$; $p=0,027$), а теперішнє фаталістичне – обернено з реактивною агресивністю ($r=-0,253$; $p=0,034$). Орієнтація на майбутнє у старшокласників корелює обернено зі спонтанною агресивністю ($r=-0,311$; $p=0,009$) і прямо – з подразливістю ($r=0,231$; $p=0,054$); реактивною агресивністю ($r=0,293$; $p=0,014$), екстраверсією ($r=0,242$; $p=0,044$).

У сільських старшокласників рівень невротичності та депресивності переважно високий

Таблиця 1
Статистичне порівняння (U-критерій Манна-Уїтні) виразності інтернет-адиктивних проявів, визначених за методиками К. Янг та А. Жичкіної, у досліджуваних підгрупи 1 ($n = 37$) і підгрупи 2 ($n = 33$)

Методика	Статистичний параметр						U-критерій	p
	Підгрупа 1			Підгрупа 2				
	Me	min	max	Me	min	max		
К. Янг	35	23	56	54	47	60	84,5	<0,001
А. Жичкіної	3	0	5	4	3	5	275,0	<0,001

Таблиця 2
Статистичне порівняння (U-критерій Манна-Уїтні) показників часової перспективи у досліджуваних підгрупи 1 ($n = 37$) і підгрупи 2 ($n = 33$)

Підгрупа	Статистичний параметр	Показники часової перспективи				
		минуле негативне	теперішнє гедоністичне	майбутнє	минуле позитивне	теперішнє фаталістичне
1	Me	31	45	41	30	26
	min	20	27	30	19	13
	max	48	61	58	40	38
2	Me	24	52	36	26	28
	min	17	34	27	21	16
	max	34	75	53	42	36
	U	222,5	399,5	441,5	495,0	471,0
	p	< 0,001	0,013	0,046	0,173	0,100

і вище за відповідні показники досліджуваних із міста (див. табл. 3). Самі по собі означені негативні стани в динаміці розвитку й закріплення є загрозою для психічного здоров'я. Разом із тим наявність указаних проблемних станів у досліджуваних не має зв'язку з високою виразністю інтернет-адиктивних проявів. Аналогічно, результати дослідження D.J. Kuss зі співавторами показують, що підвищена невротичність у студентів має значення для підсилення інтернет-адикції тільки в окремих комбінаціях з деякими властивостями, станами та спрямованостями особистості. Зворотним чином, окремі стійкі поєднання складників структури особистості студента з включеною невротичністю, навпаки, знижують ризик проблемних інтернет-адиктивних змін. У нашому дослідженні загострення питань збільшення у сільських старшокласників невротичності, депресивності й реактивної агресивності також слід розглядати в комплексі зі структурними складниками організації способу життя (див. табл. 3). До таких складників також слід віднести і значну пластичність психічної організації, засвідчену високою емоційною лабільністю, і обернений зв'язок досить високої реактивної агресивності з виразністю інтернет-адиктивних проявів.

Необхідна господарська діяльність і значна фізична активність надають можливість старшокласникам сформувавши реалістичний досвід виживання в природному середовищі з можливістю розуміння та прогнозування природних змін. Разом із цим відома рутинність, одноманітність та важкість сільської праці значною мірою суперечить наявній у підлітків та юнацтва жаги бурхливої активності, нових вражень, гострих відчуттів. Причому останнє ще й підсилюється повністю доступними засобами масової інформації та Інтернетом. Взагалі ж сільський стиль життя, як видно з отриманих результатів, забезпечує учням і поточний щільний доцільний зв'язок з оточенням, і формування таких необхідних складників часової перспективи життя, як минулий життєвий дос-

від (хоча й багато в чому з негативними почуттями) та орієнтири на майбутнє (див. табл. 2). Такий висновок також достатньо узгоджується і зі згаданими вище міркуваннями М. Еріксона (Семинар с доктором, 2015).

Як видно з розрахованих кореляційних зв'язків, розгортання часової перспективи життєдіяльності в минуле та майбутнє суперечить формуванню інтернет-адиктивної поведінки у старшокласників. У міських старшокласників «картина» особистісних змін, пов'язаних з ризиком інтернет-адиктивного ураження, має також і свою специфіку. Досліджувані з міста порівняно із сільськими однолітками значно більше «замикаються» на теперішньому і спрямовані на поточне отримання задоволення. Така тенденція в організації життєдіяльності старшокласників вочевидь збігається з провідною тенденцією розвитку будь-якого адиктивного процесу (Акопов, 2008). Систематичне позитивне підкріплення надмірної захопленості людини Інтернетом у відповідних реалізаціях відбувається через механізм умовнорефлекторної фіксації з результатом у вигляді підсилення інтернет-адиктивних проявів. Для старшокласника цьому сприяє нестійкість процесів саморегуляції та ціннісних орієнтацій, залежність від оцінок соціуму, необмеженість у часі використання інформаційної мережі, якісне технічне та технологічне забезпечення, відсутність чітких вимог щодо виконання обов'язків з навчання, гігієни та домашньої роботи (Акімов, 2012). У міському середовищі до означених факторів додається ще й суттєво обмежена фізична активність, значна вага штучності в оточенні. До того ж виразне налаштування міських старшокласників на гедоністичне теперішнє суперечить їхній потребі в перспективному самовизначенні, через що також додається психічна напруга. На критичному рівні поєднання впливів означених факторів в учнів збільшується відстороненість від природного середовища і налаштованість на віртуальну реальність. Підсилення внутрішньоособистісних протиріч значною мірою і повертає увагу

Таблиця 3

Статистичне порівняння (U-критерій Манна-Уїтні) виразності станів та властивостей (за FPI) досліджуваних підгрупи 1 (n = 37) і підгрупи 2 (n = 33)

Під-група	Статистичний параметр	Стани та властивості особистості				
		невротичність	спонтанна агресивність	депресивність	реактивна агресивність	емоційна лабільність
1	Me	6	5	7	6	7
	min	1	1	1	1	1
	max	9	8	8	8	8
2	Me	5	5	5	4	4
	min	1	1	1	1	1
	max	9	8	8	8	8
	U	353,0	465,5	330,0	309,0	315,0
	p	0,002	0,079	0,001	< 0,001	< 0,001

міських старшокласників та сприяє формуванню інтернет-адиктивної поведінки і проявам спонтанної агресивності. Сільські старшокласники більше зберігають досить тісний зв'язок із зовнішньою реальністю, навіть і агресивно реагуючі на її небажані впливи (див. табл. 3).

Представлений результат щодо зв'язку зумовлених впливом урбаністичного фактору способів життя старшокласників з виразністю в них інтернет-адиктивних проявів значною мірою відповідає положенням відносинської концепції Ж. Нюттена (Нюттен, 2004). Специфіка усталених зв'язків учнів з оточенням визначає і стиль їхнього життя, і переваги, і відповідні загрози для психічного здоров'я. Згідно з отриманими результатами, ризик щодо формування інтернет-адиктивної поведінки більш виразний саме для міського способу життя старшокласників (див. табл. 1).

Висновки

Урбаністичний фактор має суттєве значення щодо виникнення та підсилення інтернет-адиктивних проявів у старшокласників. Серед міських та сільських старшокласників інтернет-адиктивна поведінка менш виразна в останніх, що пов'язується з їх більшим фізичним навантаженням, тісним зв'язком із природним оточенням, зайнятістю, хоча

її рутинною, одноманітною і важкою, але життєво важливою господарською діяльністю.

У сільських старшокласників формуються особистісні властивості та психічні стани з різним емоційним забарвленням, які відповідають спрямованості на взаємодію із зовнішнім оточенням і не сприяють формуванню інтернет-адиктивної поведінки. Навпаки, більша спрямованість на внутрішньоособистісні протиріччя міських старшокласників робить їх більш уразливими щодо «втягання» у віртуальну реальність й підсилення інтернет-адиктивних проявів.

Самовизначення сільських старшокласників порівняно з міськими більш адекватно спирається на досвід минулого та зорієнтоване на майбутнє, що суперечить формуванню інтернет-адиктивної поведінки. Міські старші школярі всупереч потребам у самовизначенні перспективи майбутнього життя більше налаштовані на гедоністичне теперішнє, що також є притаманним будь-якій адикції взагалі й інтернет-адикції зокрема.

Перспективним слід вважати дослідження психологічних захистів у старших школярів, які супроводжують формування інтернет-адиктивної поведінки в умовах сучасних карантинних обмежень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акімов С.К. Особливості впливу інтернет-адикції на ціннісні орієнтації особистості у контексті часової перспективи. *Актуальні проблеми психології Психологія творчості*. 2012. Т. 12. Вип. 15. Ч. I. С. 16–23.
2. Акопов А.Ю. Свобода от зависимости. Социальные болезни Личности. Санкт-Петербург : Речь, 2008. 224 с.
3. Войскунский А.Е., Смыслова О.В. Киберзаболевание в системах виртуальной реальности: ключевые факторы и сенсорная интеграция. *Психологический журнал ИП РАН*. 2020. Т. 41. № 1. С. 56–64.
4. Ільницька Л.А. Особливості локусу контролю особистості, схильної до інтернет-адиктивної поведінки. *Наука і освіта*. 2017. № 7. С. 31–36. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-5> (дата звернення: 19.07.2021).
5. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспективы будущего. Москва : Смысл, 2004. 608 с.
6. Плохих В.В., Акімов С.К. Особенности реализации когнитивных процессов у интернет-аддиктов. *Психологический журнал ИП РАН*. 2014. Т. 35. № 3. С. 78–84.
7. Плохих В. В., Кадуха О. С. Интеллектуальні здібності у студентів з адиктивною схильністю щодо прослуховування музики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2021. № 1. С. 32–40.
8. Семинар с доктором медицины Милтоном Г. Эриксоном (Уроки гипноза) / ред. и коммент. Д.К. Зейга. Москва : Психотерапия, 2015. 324 с.
9. Opinion of students on online education during the COVID-19 pandemic. *Human Behavior and Emerging Technologies* / P. Chakraborty et al. 2021. Volume 3. Issue 3. P. 357–365. URL: <https://doi.org/10.1002/hbe2.240> (дата звернення: 15.07.2021).
10. Glaner M.F. Aptidão física relacionada à saúde de adolescentes rurais e urbanos em relação a critérios de referência. *Rev Bras Educ Fis Esp*. 2005. Volume 19. Issue 1. P. 13–24.
11. Коса Т.Т., Берк Е. Influence of internet addiction on academic, sportive, and recreative activities in adolescents. *Journal of Public Health: From Theory to Practice*. 2019. Issue 27. P. 531–536. URL: <https://doi.org/10.1007/s10389-018-0965-x> (дата звернення: 08.07.2021).
12. Kuss D.J., Griffiths M.D., Binder J.F. Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*. 2013. Volume 29. Issue 3. P. 959–966.
13. Mohamed G., Bernouss R. A cross-sectional study on Internet addiction among Moroccan high school students, its prevalence and association with poor scholastic performance. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2020. Volume 25. Issue 1. P. 479–490. URL: <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1674165> (дата звернення: 17.07.2021).
14. Internet Addiction in High School Students and Its Relationship With the Symptoms of Mental Disorders. *Iranian Rehabilitation Journal* / P. Mohammadkhani et al. 2017. Volume 15. Issue 2. P. 141–148. URL: <https://doi.org/10.18869/IRIP.IRJ.15.2.141> (дата звернення: 19.08.2021).
15. Perceived benefits, facilitators, disadvantages, and barriers for physical activity amongst South Asian adolescents in India and Canada. *J Phys Act Health* / D. Rajaraman et al. 2015. Volume 12. Issue 7. P. 931–941.

16. Internet addiction detection rate among college students in the People's Republic of China: a metaanalysis. *Child Adolesc Psychiatry Ment. Health* / Y. Shao et al. 2018. Issue 12. P.25. URL: <https://doi.org/10.1186/s13034-018-0231-6> (дата звернення: 03.08.2021).
17. Physical activity and associated socio-demographic factors among school adolescents in Jiangsu Province, China. *Preventive Medicine: An International Journal Devoted to Practice and Theory* / Z. Shi et al. 2006. Volume 43. Issue 3. P. 218–221. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2006.04.017> (дата звернення: 10.07.2021).
18. Online activities, prevalence of Internet addiction and risk factors related to family and school among adolescents in China. *Addict Behav Rep* / M. Xin et al. 2017. Issue 7. P. 14–18.
19. The Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Teenagers in China. *Journal of Adolescent Health* / C. Zhang et al. 2020. Volume 67. Issue 6. P. 747–755. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2020.08.026

REFERENCES:

1. Akimov S.K. (2012). Osoblyvosti vplyvu internet-adyktsii na tsinnisni oriiantatsii osobystosti u konteksti chasovoi perspektivy [Features of the influence of Internet addiction on the value orientations of the individual in the context of time perspective]. *Aktualni problemy psikhologii. Psikhologhiia tvorchosti – Actual problems of psychology. Psychology of creativity*, 12 (15-1), 16–23 [in Ukrainian].
2. Akopov A.Yu. (2008). Svoboda ot zavisimosti. Sotsialnye bolezni Lichnosti [The freedom from the addiction. The social diseases of the personality] (p. 224). St.Petersburg: Rech [in Russian].
3. Vojskuns'kij A.E., Smyslova O.V. (2020) Kiberzabolevanie v sistemah virtual'noj real'nosti: kljuchevye faktory i sensor'naja integracija [Cyber disease in virtual reality systems: key drivers and sensory integration]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 41 (1), 56–64 [in Russian].
4. Ilnytska L.A. (2017). Osoblyvosti lokusu kontroliu osobystosti, skhylnoi do internet-adyktyvnoi povedinky [Features of the locus of control of a person prone to Internet addictive behavior]. *Nauka i osvita – Science and education*, 7, 31–36. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-5>. [in Ukrainian].
5. Njuttin Zh. (2004) Motivacija, dejstvie i perspektiva budushhego [Motivation, action and future perspective] (p. 608). Moscow: Smysl [in Russian].
6. Plokhikh V.V., Akimov S.K. (2014). Osobennosti realizatsii kognitivnykh protsessov u internet-addiktov [Features of the implementation of cognitive processes in Internet addicts]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 35 (3), 58–68 [in Russian].
7. Plokhikh V.V., Kadukha O.S. (2021) Intelektualni zdibnosti u studentiv z adyktivnoiu skhylnistiu shchodo proslukhovuvannia muzyky [Intellectual abilities of students with an addictive tendency to listen to music]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Psikhologichni nauky» – Scientific bulletin of Kherson State University. Series «Psychological sciences»*, 1, 32–40 [in Ukrainian].
8. Seminar s doktorom medicyny Miltonom G. Jeriksonom (Uroki gipnoza) / Red. i koment. D.K. Zejga [Seminar with MD Milton G. Erickson (Lessons in hypnosis) / Ed. and comments. D.K. Zejga] (2015). Moscow: Psihoterapija [in Russian].
9. Chakraborty P., Mittal P., Gupta M., Yadav S. & Arora A. (2021). Opinion of students on online education during the COVID-19 pandemic. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 3(3), 357–365 URL: <https://doi.org/10.1002/hbe2.240>
10. Glaner M.F. (2005). Aptidão física relacionada à saúde de adolescentes rurais e urbanos em relação a critérios de referência. *Rev Bras Educ Fís Esp*, 19(1), 13–24.
11. Koca T.T. & Berk E. (2019). Influence of internet addiction on academic, sportive, and recreative activities in adolescents. *Journal of Public Health: From Theory to Practice*, 27, 531–536. URL: <https://doi.org/10.1007/s10389-018-0965-x>
12. Kuss D.J., Griffiths M.D. & Binder J.F. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 959–966.
13. Mohamed G. & Bernouss R. (2020). A cross-sectional study on Internet addiction among Moroccan high school students, its prevalence and association with poor scholastic performance. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 479–490. URL: <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1674165>
14. Mohammadkhani P., Alkasir E., Pourshahbaz A., Jafarian Dehkordi F, Soleimani Sefat E. (2017). Internet Addiction in High School Students and Its Relationship With the Symptoms of Mental Disorders. *Iranian Rehabilitation Journal*, 15(2), 141–148. URL: <https://doi.org/10.18869/IRIP.IRJ.15.2.141>
15. Rajaraman D., Correa N., Punthakee Z, Lear S.A., Jayachitra K.G., Vaz M., et al. (2015). Perceived benefits, facilitators, disadvantages, and barriers for physical activity amongst South Asian adolescents in India and Canada. *J Phys Act Health*, 12(7), 931–941.
16. Shao Y., Zheng T., Wang Y., Liu L., Chen Y. & Yao Y. (2018). Internet addiction detection rate among college students in the People's Republic of China: a metaanalysis. *Child Adolesc Psychiatry Ment. Health*, 12, 25. URL: <https://doi.org/10.1186/s13034-018-0231-6>
17. Shi Z., Lien N., Kumar B. N. & Holmboe-Ottesen G. (2006). Physical activity and associated socio-demographic factors among school adolescents in Jiangsu Province, China. *Preventive Medicine: An International Journal Devoted to Practice and Theory*, 43(3), 218–221 URL: <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2006.04.017>
18. Xin M., Xing J., Pengfei W., Houru L., Mengcheng W., Hong Z. (2017). Online activities, prevalence of Internet addiction and risk factors related to family and school among adolescents in China. *Addict Behav Rep*, 7, 14–18.
19. Zhang C., Ye M., Fu Y., Yang M., Luo F., Yuan J., et al. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Teenagers in China. *Journal of Adolescent Health*, 67 (6), 747–755 doi:10.1016/j.jadohealth.2020.08.026